

РОЗДІЛ VI

Бухгалтерський облік, аналіз, статистика та математичні методи й інформаційні технології в економіці

УДК 336.279.003.12(477)

Шматковська Тетяна¹ - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Агрес Оксана – кандидат економічних наук, виконавач обов'язків доцента кафедри фінансів і кредиту Львівського національного аграрного університету

Оцінювання процесів щодо банкрутства в аспекті розвитку контролінгу на підприємстві

У процесі становлення ринкової економіки в Україні багато підприємств опинилося в кризовому стані. У статті розглянуто економічну сутність поняття банкрутства підприємств. Виявлено причини досить високої кількості збиткових суб'єктів господарювання, що функціонують в економіці України. Проведено статистичний аналіз банкрутства. Запропоновано напрями підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Обґрунтовано доцільність удосконалення заходів із застосуванням механізму попередження банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, ліквідність, ефективність, санація, фінансова криза, контролінг.

Постановка наукової проблеми та її значення. У зв'язку з фінансовою кризою проблема банкрутства – досить актуальна для суб'єктів господарювання. Трансформаційні процеси економіки призводять до докорінних змін як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі функціонування підприємств. Сучасна криза характеризується великим спадом обсягів виробництва в різних галузях економіки, зниженням фінансової стійкості та зростанням підприємств-банкрутів. В умовах ринкової економіки банкрутство – наслідок незадовільного управління підприємством. Серед підприємств, справи про банкрутство яких перебувають на розгляді, значний відсоток становлять такі, вартість активів яких набагато вища за кредиторську заборгованість. А це означає, що за умови проведення санації чи реструктуризації ці підприємства можуть розрахуватися з боргами й продовжити діяльність. Для визначення майбутньої ефективності санації підприємств доцільно провести аналіз процесів банкрутства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значний внесок у дослідження проблем антикризового управління та банкрутства підприємств зробили такі закордонні та вітчизняні вчені, як Е. Альтман, В. Бівер, І. Баланюк [8], В. Барінов, І. Бланк, А. Градов, Ф. Грязнова, М. Кизим, Т. Клебанова, Е. Коротков, Л. Лігоненко, О. Пушкар, Л. Ситник, Д. Соболев [6], О. Терещенко, М. Титов, Л. Шавалюк [7] й ін. Незважаючи на досить широкий спектр наукових розробок у зазначеній сфері, на сучасному етапі не всі аспекти цієї багатогранної та складної проблеми з'ясовано та обґрунтовано. Особливої уваги потребують вибір й аналіз показників, за допомогою яких можливо та доцільно аналізувати процеси банкрутства в економіці, що дає змогу в подальшому формувати рекомендації щодо вдосконалення механізмів антикризового управління й фінансового оздоровлення підприємств.

Мета й завдання статті. Мета нашої роботи – дослідження та уточнення економічної сутності поняття банкрутства підприємств; проведення статистичного аналізу процесів банкрутства в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Найбільш несприятливою кризовою ситуацією на підприємстві є його банкрутство. За своєю суттю банкрутство – це невід’ємна частина ринкової економіки, природний процес конкурентної боротьби, у перебігу якої слабкі підприємства вибувають із цього процесу, а держава отримує економічно міцних, конкурентоспроможних суб’єктів господарювання.

У практиці розвитку країн із ринковою економікою банкрутство виступає механізмом регулювання та саморегулювання економіки або, передусім, дотримання виконання зобов’язань [6, с. 41]. Із 1 січня 2000 р. вступив у дію Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», згідно з яким банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [4].

Як економічне явище банкрутство підприємства безпосередньо пов’язане зі зниженням ефективності його діяльності. Поєднання таких негативних чинників, як податковий та адміністративний тиск з об’єктивними економічними обставинами, змусили підприємців іти в тінь або масово припинити діяльність, заморожувати бізнес до кращих часів. Так, варто назвати досить високу кількість збиткових суб’єктів господарювання, що функціонують в економіці України (рис. 1).

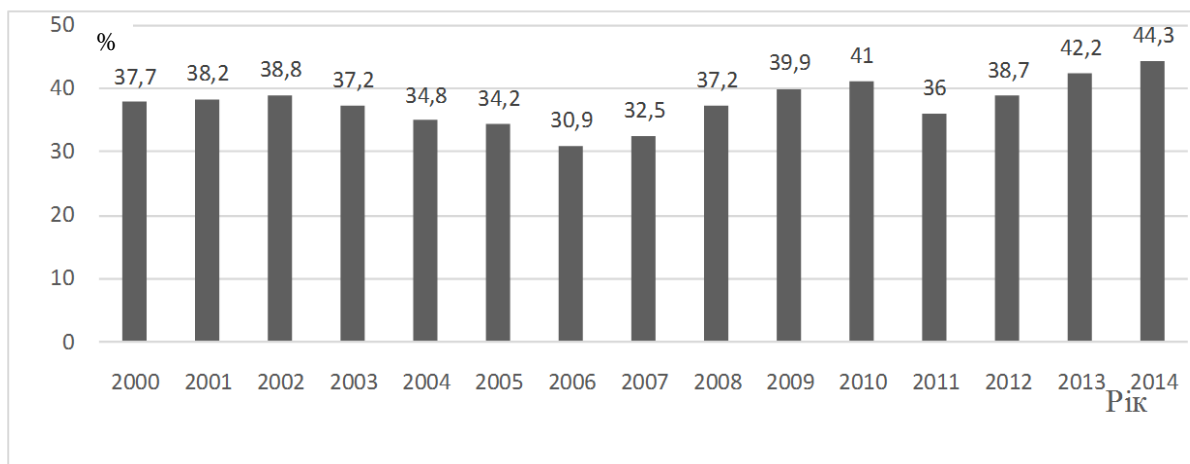

Рис. 1. Питома вага збиткових підприємств в економіці України

Із даних рис. 1 бачимо, що на 2014 р. припадає найбільша кількість збиткових підприємств – 44,3 % від загального числа господарюючих суб’єктів. У 2011 р. простежено значне зниження частки збиткових підприємств. Це свідчить про те, що стабілізаційні процеси торкнулися не лише великих промислових підприємств, але й підприємств малого та середнього бізнесу, проте вже з наступного року відбувається зростання цього показника. При цьому варто зазначити, що збільшення частки збиткових підприємств помітне саме з 2008 р. Це пов’язано з початком та наслідком світової економічної кризи, розпочатої у 2008 р., що стало причиною ослаблення вітчизняної економіки. У 2011 р. відбулася схожа ситуація.

Отже, можемо відзначити, що за останні 14 років питома вага збиткових господарюючих суб’єктів в економіці становила не менше третини. Така висока їх кількість знижує ефективність усієї економічної системи держави й, безумовно, гальмує процес загального економічного зростання. Це й підтверджує висновок про те, що одна з найважливіших проблем в економіці України – низька ефективність функціонування значної кількості господарюючих суб’єктів, що, зі свого боку, спричиняє їх низьку фінансову стійкість і неплатоспроможність, а отже, потребує вдосконалення інституту банкрутства як інструмента антикризового управління й правового механізму регулювання відносин боржника та кредитора.

Згідно з даними Міністерства юстиції України, можна зробити такі висновки щодо банкрутства підприємств різних організаційно-правових форм (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл підприємств щодо тривалості процедури банкрутства

Рік	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відношення 2014 до 2011 р., %
Разом	1941	11 716	9817	5444	+180
Кількість підприємств, процедура яких тривала менше 3-х років	890	5088	4058	1966	+20
Кількість підприємств, процедура яких тривала більше 3-х років	1051	6628	5759	3478	+230

За результатами аналізу таблиці встановлено, що немає такої синхронності щодо зростання чи зменшення кількості підприємств-банкрутів. У 2014 р. ця кількість, порівняно з 2013 р., зменшилася на 4373 од., а порівняно з 2011 р., – зросла на 180 %. Зменшення чисельності підприємств-банкрутів не означає покращення економічного стану, а зовсім навпаки – це свідчить про нестабільну фінансову ситуацію в державі й те, що більшість організацій, не виконуючи жодної діяльності, просто тримаються «на плаву». На рис. 2 графічно відобразимо кількість підприємств-банкрутів протягом досліджуваного періоду.

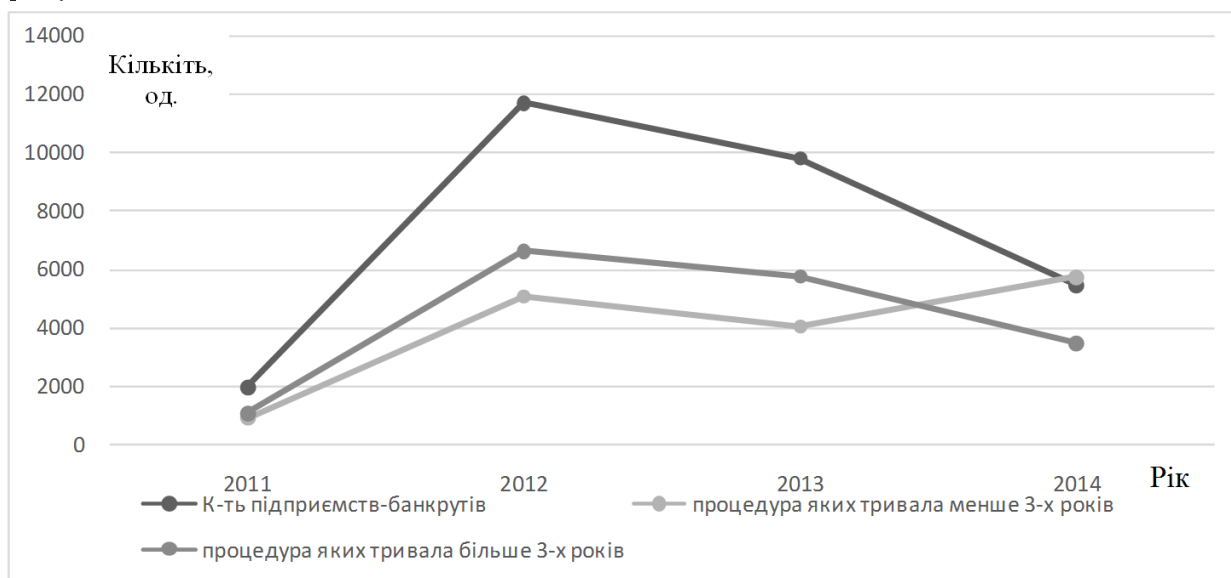

Рис. 2. Кількість підприємств щодо тривалості процедури банкрутства

Для оцінки банкрутства підприємств проаналізуємо динаміку кількісних показників, що характеризують пов'язані з ним процеси.

Інтенсивність і масштаб протікання процесів банкрутства в економіці України у 2010–2014 рр., на нашу думку, доцільно відобразити за допомогою таких показників (розраховано за даними [1, 3]):

- кількість справ із приводу банкрутства, розглянутих господарськими судами України (рис. 3);
- кількість справ про банкрутство на 1000 збиткових підприємств (рис. 4).

У 2014 р. кількість розглянутих господарськими судами справ про банкрутство склала понад 16,1 тис. (див. рис. 3). Це свідчить про те, що інтенсивність процесів банкрутства, починаючи з 2012 р., мала стійку тенденцію до підвищення. З одного боку, це відповідає світовим тенденціям (так, наприклад, у США банкрутами стають щорічно 3–5 % компаній). Однак в умовах трансформації економіки України подібні зміни підкреслюють зростання кількості господарюючих суб'єктів, нездатних функціонувати в сучасних умовах господарювання. Слід зазначити, що у 2010 р. та 2012 р. простежено зниження кількості справ про банкрутство, що не є наслідком позитивних змін, а навпаки, пов'язане з розвитком кризових явищ в економіці. Так, основна причина скорочення банкрутства – нестача вільних коштів в обігу підприємства, у зв'язку з чим кредитори охочіше йдуть на реструктуризацію заборгованості,

побоюючись, що процедура банкрутства привабить інших кредиторів. Друга причина цієї тенденції – підвищення свідомості боржника. Боржники усвідомлюють усю небезпеку банкрутства під час кризи й тому йдуть на зниження кількості фіктивних банкрутств, головною метою яких був перерозподіл форми власності або прагнення ухилитися від сплати податків чи кредитів.

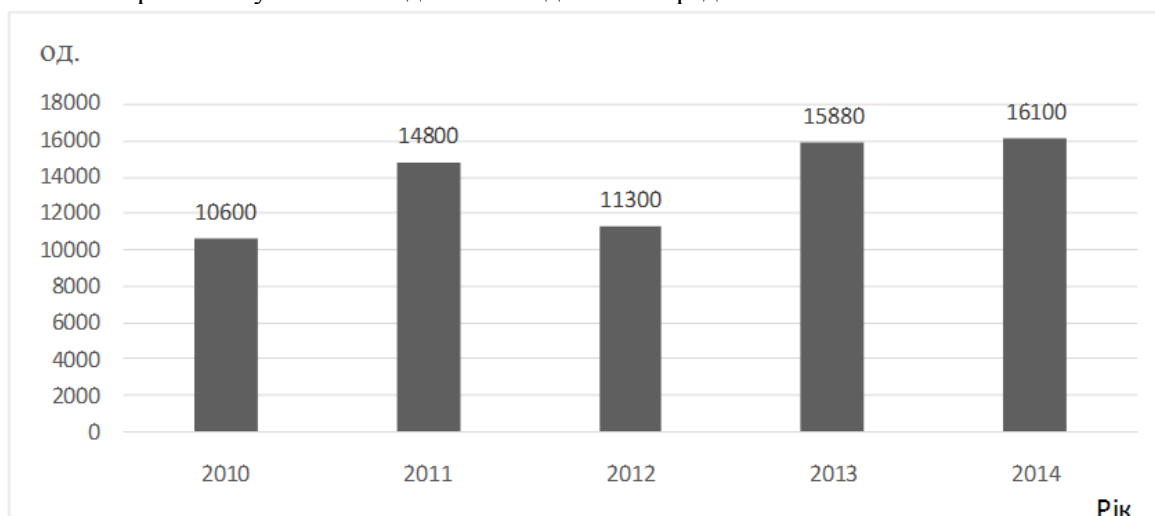

Рис. 3. Динаміка розгляду справ із приводу банкрутства підприємств, кількість справ

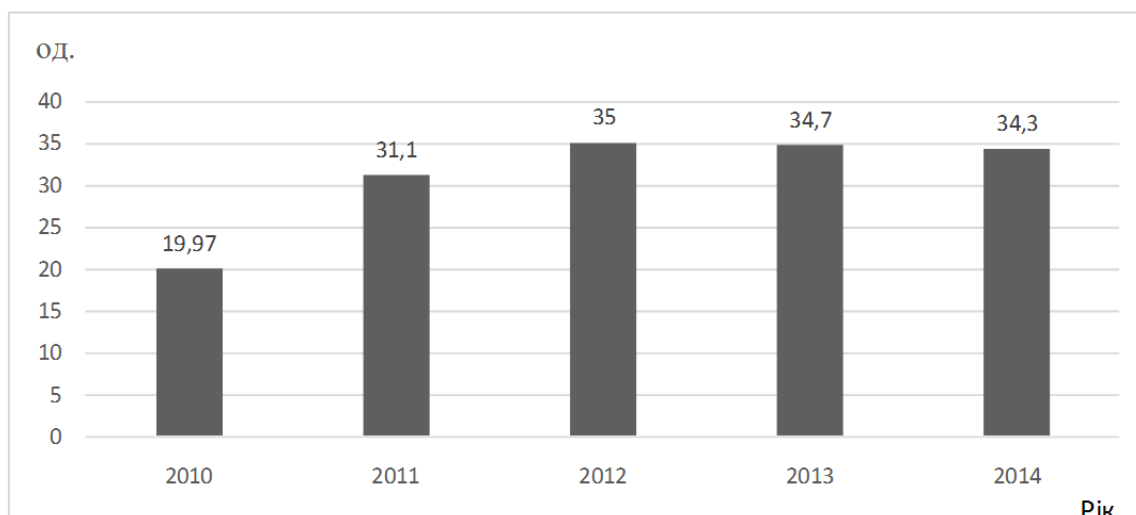

Рис. 4. Динаміка масштабів розгляду справ про банкрутство

Дані рис. 4 свідчать про те, що протягом 2010–2012 рр. кількість розглянутих справ на 1000 збиткових підприємств постійно зростає й у 2012 р. становить 35,0 одиниць, а вже починаючи з 2013 р., їх чисельність зменшується.

Аналіз якісних характеристик механізму банкрутства в Україні, представлених у рейтингу Світового банку «Doing Business 2014» [8], дає можливість відзначити, що Україна в розділі «Припинення діяльності» посідає 140 місце з-поміж 181 держав. При цьому за останні два роки її рейтинг за цим показником зріс на 16 пунктів. Процедура банкрутства в Україні в середньому триває 2,9 року, що на 1,2 більше, ніж у країн – членів Євросоюзу. Також у процесі банкрутства в середньому вдається відшкодувати лише близько 9 % вимог кредиторів, у той час як цей середній показник у розвинутих європейських країнах становить 67 %, у державах Східної Європи та Азії – 28 %. Крім того, реалізація процедури банкрутства переважно призводить до ліквідації компаній-боржників, а не до відновлення їхньої платоспроможності – менше 10 % справ закінчуються відновленням (в інших державах цей показник становить у середньому 60–85 %). В Україні 42 % від загальної вартості бізнесу витрачається на процедури, пов'язані з банкрутством, європейські підприємства втрачають 8 %, а бізнес Східної Європи

та Азії – 13 %. Такий причинно-наслідковий зв'язок показує, що ефективність механізму банкрутства в Україні, порівняно з іншими країнами, – дуже низький.

Одним із важливих чинників, за допомогою якого можна зменшити кількість підприємств-банкрутів, вважається дотримання належного виконання своїх завдань службою контролінгу. Контролінг – це система підтримки оперативних і стратегічних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємства, яка ґрунтується на інформаційній базі бухгалтерського обліку й інших даних, у тому числі зовнішніх; використовує методи економічного аналізу, математичного програмування, моделювання тощо [2, с. 72].

Потребують удосконалення заходи щодо застосування механізму попередження банкрутства. Для цього варто більше уваги приділити прогнозуванню та діагностиці стану підприємств, проводити постійний моніторинг їх фінансово-економічного стану для раннього виявлення ознак неплатоспроможності. В умовах дефіциту власних фінансових ресурсів особливої уваги набувають заходи, спрямовані на підвищення економічної ефективності, раціональності й економічності їх використання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження потрібно підсумувати, що законодавство України щодо відновлення платоспроможності та банкрутства підприємств демонструє вкрай низьку ефективність і результативність відповідно до цілої низки об'єктивних показників. На нашу думку, щоб процедура банкрутства в Україні відповідала досягненням світової практики в цій сфері, потрібно скоротити її тривалість та вартість, покращити відсоток повернення вимог кредиторів, а також максимально забезпечити реальну спрямованість на відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання.

Уважаємо, що в сучасних умовах господарювання аграрні підприємства України з метою ефективного господарювання й розвитку будуть змушені впроваджувати сучасні системи забезпечення ефективного управління та контролінгу.

Джерела та література

1. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції [Електронний ресурс] // Верховний суд України. – Режим доступу : www.scourt.gov.ua
2. Баланюк І. Контролінг як інтегрована система забезпечення ефективного управління аграрним підприємством / І. Баланюк, М. Смушак // Аграрна економіка. – 2011. – Т. 4, № 1–4. – С. 70–74.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30.06.99 р. № 784-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http / www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
5. Звіт про результати управління корпоративними правами держави в господарських товариствах [Електронний ресурс] // Фонд державного майна України. – Режим доступу : www.spfu.gov.ua
6. Соболев Д. В. Еволюція механізмів інституту банкрутства: світовий досвід для України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Соболев Дмитро Володимирович ; Національна академія наук ; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2012. – С. 41–44.
7. Шавалюк Л. Кількість збиткових підприємств у 2013-му році зростає [Електронний ресурс] / Л. Шавалюк. – Режим доступу : http://www.newsru.ua/finance/30dec2012/president_familia.html
8. «Doing Business 2014». A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/DocumentsAnnualReports/English/DB12-FullReport.pdf>

Шматковская Татьяна, Агрес Оксана. Оценивание процессов банкротства в Украине в аспекте развития контролинга на предприятии. В процессе становления рыночной экономики в Украине многие предприятия оказались в кризисном состоянии. Причиной этого является влияние нестабильной окружающей среды и неадекватные действия самих субъектов хозяйствования, что, в конце концов, и приводит к банкротству. В статье рассмотрена экономическая сущность понятия банкротства предприятий, как экономическое явление банкротство предприятия непосредственно связано со снижением эффективности его деятельности. В процессе исследования выявлено, что за последние 14 лет доля убыточных хозяйствующих субъектов в экономике составляла не менее трети.

Определены причины достаточно высокого количества убыточных субъектов хозяйствования, функционирующих в экономике Украины. Сочетание таких негативных факторов, как налоговое и административное давление с объективными экономическими обстоятельствами, заставили предпринимателей уходить в тень или массово прекращать деятельность, замораживать бизнес до лучших времен. Выявлено, что в течение

исследуемого периода наибольшее количество убыточных предприятий приходится на 2013 г. Также отмечается, что увеличение доли убыточных предприятий прослеживается именно с 2008 г. и связано с началом и следствием мирового экономического кризиса. Предложены показатели, с помощью которых можно отобразить интенсивность и масштаб протекания процессов банкротства. По расчету этих показателей и проведен анализ деятельности института банкротства в экономике Украины, осуществлена оценка его функционирования согласно рейтингу Всемирного банка «Doing Business 2014».

Предложены направления повышения эффективности деятельности субъектов хозяйствования. Выявлено, что одним из важных факторов, с помощью которого можно уменьшить количество предприятий-банкротов, является соблюдение надлежащего выполнения своих задач службой контроллинга.

Обоснована целесообразность совершенствования мероприятий с применением механизма предупреждения банкротства.

Ключевые слова: банкротство, ликвидность, эффективность, санация, финансовый кризис, контролинг.

Shmatkovska Tatjana, Agres Oksana. The Evaluation of Processes of Bankruptcy in Ukraine in the Aspect of the Development of Controlling at the Enterprise. In the making of market economy in Ukraine many enterprises appeared in the crisis state. This is due to the influence of the unstable environment and inadequate behavior of most business entities, which ultimately leads to bankruptcy. The article discusses the economic substance of the concept of bankruptcy. As an economic phenomenon bankruptcy directly associated with a reduction in its effectiveness. The study found that over the past 14 years, the share of unprofitable business entities in the economy was at least a third.

The reasons for a sufficiently high number of loss-making entities operating in Ukraine's economy. The combination of negative factors such as tax and administrative burden of objective economic circumstances forced entrepreneurs go into the shadows or massively suspend activities, business freeze until better times. Revealed that during the period the largest number of unprofitable enterprises account for 2013. The report states that, the indexes with which to display the intensity and scale of the processes of bankruptcy. For the calculation of these indicators and the analysis of activity of the Institute of bankruptcy in Ukraine's economy, the estimation of its operation, the estimation of its operations under the World Bank «Doing Business 2014».

Directions improve the performance of business entities. Revealed that one of the important factors to help you reduce the number of bankrupt enterprises is to respect the proper performance of the tasks of controlling service.

The necessity of improving the application of the measures to prevent bankruptcy.

Key words: bankruptcy, liquidity, efficiency, financial rehabilitation, financial crisis, controlling.

УДК 657.2.016

Петро Хомин – доктор економічних наук, професор кафедри обліку й аудиту Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Облікова теорія чи дигести метрів та їхня дилатація «дециметрами»?

Висвітлено проблему поверхово-полегшеного компілювання т. зв. наукових публікацій з удосконалення облікової теорії, які конструюються за псевдонауковим шаблоном. Наголошено, що подібні компілятивні вправлення нічого корисного для розвитку облікової теорії не містять. Підкреслено необхідність використання при розкритті філософських категорії й процесу пізнання в теоріях обліку, їхній оцінці, аналізі основних положень і понять, монографій або ґрунтовних статей світового рівня.

Ключові слова: бухгалтерський облік, облікова теорія, метатеорія, псевдонаукові тлумачення, компіляція, плагіат.

Постановка наукової проблеми та її значення. На жаль, шаблон псевдонауковості в останні роки затопив облікову теорію настільки, що, замість дослідження її проблематики, маємо здебільшого дилатацію, тобто розтягнення на тому ж копілі скороспілими «дециметрами» дигест¹ зі зведенням прокислого сусла «метрів», які переливають його з одного бурдюка в інший, стверджуючи, що нібито це витриманий марочний брют. Причому настільки агресивно, що й ті, хто міг би продовжувати копіткий

¹ Дигести (латин.) – зведення уривків творів.

© Хомин П., 2015